

ОСНОВОПОЛОЖНИК ПЛАСТУ

До 80-річчя з дня народження
професора д-ра Олександра Тисовського

МЮНХЕН 1966

За поміч у плагіативній праці
Д-рові Кроптові

Станція плагіату в Денвері

м. сен. А Колтунюк
Сталінський

Теодор Данилів

ОСНОВОПОЛОЖНИК ПЛАСТУ

(До 80-річчя з дня народження
професора д-ра Олександра Тисовського)

diasporiana.org.ua

Видавництво «Молоде Життя»
Мюнхен 1966

Фотознімки виконано — 27 травня 1966 — в ательє

Pollinger, Wien 9

Althanstraße 31

*Основоположник Пласту
проф. д-р Олександр Тисовський — Дрот*

ЛЮДИНА

Одним із маркантних і важливих наслідками явищ у житті галицької вітки українського народу у першій половині 20-го сторіччя були постання й розвиток молодечої організації Пласт.

За п'ять десятків років свого існування вона виховала тисячі українських юнаків і дівчат у душі найкращих ідеалів гуманності: любови Бога, любови батьківщини, й пошани національних і пластових авторитетів. Вона виховала в них прикмети людського характеру і оформила їх у свідомих і відданих своєму народові громадян, готових віддати йому все, що найкраще й найцінніше, навіть життя.

Вихованків Пласту можна знайти в рядах борців за волю України під час наших визвольних змагань 1918—1920 р. р., у змаганнях за збереження й всебічний розвиток національної субстанції у міжвоєнному періоді, у підпільно-революційних організаціях міжвоєнного і воєнного періодів, і в наших намаганнях відновити й розбудувати життя української суспільности на еміграції у країнах нового поселення, на всіх континентах. Немає такої ділянки життя нашої еміграції, де б не працювали вихованки Пласту, а багато з них займають поважні пости в ньому.

За 50 останніх років, із скромних початків, із невеликої організації шкільної молоді, Пласт виріс у могутню організацію: він перетворивсь у рух молоді, який колись у Краю почав охоплювати також робітничу і сільську молодь і поширюватись на Наддніпрянську Україну; а на еміграції, поширивсь на всі континенти нашого поселення, гуртує у своїх організаційних рамках щораз ширші кола нашої молоді, одночасно затримуючи в собі всіх тих своїх вихованків, яких молодість проходила «у сиву давнину», — і всі вони разом творять велику пластову родину, яка невпинною і наполег-

ливою працею виховує новий тип українця, здатний працювати для добра українського народу у цілком змінених обставинах.

Заслуга у виникненні й розвитку цієї організації належить її основоположникові, опікунові, відданому й невтомному працівникові для її добра, педагогові, ученому, й громадському діячеві — професорові д-рові Олександрові Тисовському, який у серпні цього року відзначує своє 80-річчя.

Народився він дня 9 серпня 1886 р. в родині Василя й Матильди з Балабанів Тисовських.

У родині було четверо дітей: найстарший брат Степан, старша сестра Марія, Ювіляр, і молодший брат Михайло (він помер перед першою світовою війною).

Батько Ювіяра був учителем математики й фізики у чоловічій учительській семінарії у Львові аж до часу, коли пішов на пенсію, з близько трирічною перервою, під час якої був директором учительської семінарії у Сокалі, але цю посаду мусів покинути, бо не міг погодитись із практиками тамошнього польського старости.

Початкову освіту одержав Ювіляр у приватній польській школі учителя німецької гімназії у Львові, Вайгля, звідки перейшов до німецької державної гімназії, а від 3-ої класи вчився в Українській державній академічній гімназії у Львові і там, 1904 року, склав іспит зрілости («матуру») із відзначенням.

Вже в гімназії, Ювіляр інтересувався біологічними науками, не зважаючи на недостачу педагогічного проводу у цій ділянці, і тому, склавши іспит зрілости, він записався на філософічний факультет Львівського університету, вибравши собі як спеціальність природничі науки (зоологія у проф. Нусбавма, ботаніка у професорів Цесельського і Раціборського, й мінералогія у проф. Дуніковського).

Працюючи у робітні порівняльної анатомії проф. Нусбавма, Ювіляр написав наукову працю, яку надрукувала у своїх анналах Краківська Академія Наук, і на якій основі здобув титул доктора філософії.

Під час своїх університетських студій відбув він курс зоотомії у зоологічній державній станції у Трієсті, а 1912 року, отримавши міністеріяльну стипендію, відбув курс океанографії в Бергені, у Норвегії. Він відвідав також зоологічні городи й музеї в Німеччині.

Свою працю як учитель розпочав Ювіляр 1910 року в німецькому дівочому ліцеї Фанні фон Діттнер у Львові, де його батько, вже як пенсіонер, був директором.

Склавши 1911 року учительський державний іспит, д-р О. Тисовський став заступником учителя, «суплентом», в Українській державній академічній гімназії у Львові за директури Іллі Кокорудза.

З причини слабкого здоров'я Ювіляра було звільнено від обов'язку військової служби в австрійській армії. Не зважаючи на слабе здоров'я, він не тільки цікавився а й практично займався спортом.

1899-го року померла мати д-ра О. Тисовського.

Ще на шкільній лавці, будучи гімназистом, він почав пригадуватись над методами виховання молоді. І вже тоді його неприємно вражали формалістичні способи виховання у школі. Ці методи він ще більше незлюбив, коли мав нагоду оцінювати їх як молодий учитель. Ідеалізуючи собі покликання вчителя-виховника, він не завагався виступити на публічному форумі проти цих заскорузлих метод виховання.

Вживаючи псевдоніму, 1911 року він помістив на сторінках львівського щоденника «Діло» ряд статей п. з. «З думок чудака», в яких піддав гострій, забарвленій гумором, критиці згадані методи. Це викликало жваву реакцію і в громадськості і серед учителів. Ніхто не догадався, хто був автором цих статей; переважала думка, що писав їх хтось, хто визнається у справах і проблемах та в дійсній ситуації у школі.

Але у своїй гімназії Ювіляр не скривався із своїми поглядами; вони були відомі його товаришам праці й дирекції гімназії; про них згодом довідалась і його зверхня влада, Шкільна Краєва Рада, де витворилась про нього така опінія: «Ти-

совський вважає, що теперішня школа вчить, але не виховує молоді». Це однак не мало відемного впливу на його учительську кар'єру.

Згідно зі власними поглядами Ювіляр під час навчання у своїй клясі почав вводити нові звичаї з метою усунути пересадну дисципліну а на її місце впровадити якісь більш природні стосунки між учнем і учителем. Його учні були цим деякою мірою здивовані, але нічого шкідливого з цього для школи не вийшло.

Мабуть у цьому наставленні Ювіляра супроти «старих порядків» у школі треба шукати причини його пошуків за чимось новим у вихованні молоді. Ювіляр, вийшов із патріотичної української родини і був учителем української молоді у таку добу, коли українці Галичини переживали підйом у своєму національно-патріотичному житті, в якому й він брав жваву участь. Тому він не міг думати про поліпшення методів виховання молоді взагалі, йому йшлося про поліпшення методів виховання української молоді і то в напрямку, який був би корисним українському народові.

За умов державного шкільництва Австро-габсбурзької монархії і сильних польських впливів у Галичині, було йому очевидним, що йому не вдасться провести у школі своїх задумів.

Тому він уклав і провів у життя систему позашкільного виховання української молоді, створивши організацію для її «патріотичного, всестороннього самовиховання». Цю організацію він оформив 1911 року при гімназії, в якій був учителем. А згодом, коли вона розрослася і, прийнявши назву Пласт, поширилася далеко поза рамки одної львівської гімназії, Ювіляр, разом із своїми помічниками й дорадниками, незалежнив її від школи. І хоч формально піддав її під омофор одної із українських суспільно-громадських організацій (щоб достосуватись до вимог адміністраційних законів), то в дійсності дав їй тим змогу бути цілком незалежною у провадженні в життя своїх цілей.

Про це інтересно резказує сам Ювіляр у другій частині цієї книжечки.

Хоч Ювіляра передусім цікавили педагогічна праця й проблеми шкільної, а зокрема пластової молоді, він знаходив також час для праці в інших ділянках нашого національного життя.

В «Учительській Громаді» був за головування проф. Юліяна Романчука її секретарем а згодом скарбником, був членом руханкового товариства «Сокіл-Батько» та сокільських «Стрільців», які потім, 1914 року, виступили на «Шевченківському Здвизі» у Львові. Був також активним членом Наукового Товариства імени Шевченка у Львові.

Коли 1912 р. Товариство «ПРОСВІТА» разом із Т-вом імени Петра Могили влаштували курси вищої освіти у Львові, Ювіляр був там викладачем природознавства; а коли 1919/1920 р. постав у Львові таємний український університет, Ювіляр, як один із його професорів, викладав у ньому ботаніку та порівняльну анатомію.

Одначе ці заняття не відривали його від наукової праці і в ділянці своєї спеціальности він вів досліди, писав і публікував наукові праці, а перелік важливіших із них подається у бібліографії творів Ювіляра, надрукованій у цій книжечці.

Та найбільше уваги, поза своєю педагогічно-науковою працею, присвячував д-р О. Тисовський таки Пластові.

Вибух війни у червні 1914 р. перервав цю інтенсивну, багатобічну, й корисну для української суспільности працю Ювіляра. Він мусів покинути Львів і евакувався до Відня.

У Відні, де вже було багато евакуйованих українців з Галичини, було також багато української молоді у шкільному віці. Для неї дир. І. Кокорудз zorganizував «гімназійні курси», на яких Ювіляр був одним із викладачів. Але незабаром покликали його до військової служби у 30-тому Львівському полку піхоти, який тоді був розташований біля Грацу. Його було приділено до канцелярії шефа санітарної служби полку і на цій праці він перебув до часу, коли австрійська армія визволила Львів від російської окупації. Він був звільнений із військової служби для праці у шкільництві.

Ювіляр повернувся до Львова і знов учив у гімназії. На цьому становищі застала його українсько-польська війна.

1919 року помер батько Ювіляра, Василь Тисовський.

Коли на Західно-українських землях утвердилася влада новопосталої Польщі, Ювіляр учив далі в Українській академічній гімназії у Львові, займаючись активно Пластом та беручи живу участь у інших ділянках українського життя в Галичині і між іншим, як уже було згадано, був професором таємного Українського університету у Львові.

1923 року Ювіляр одружився з панною Іриною Студинською, дочкою професора університету д-ра Кирила Студинського, опікункою дів. пл. полка ім. Марти Борецької.

1923 р. помер брат Ювіляра, Степан, який теж багато заслужився для українського Пласту.

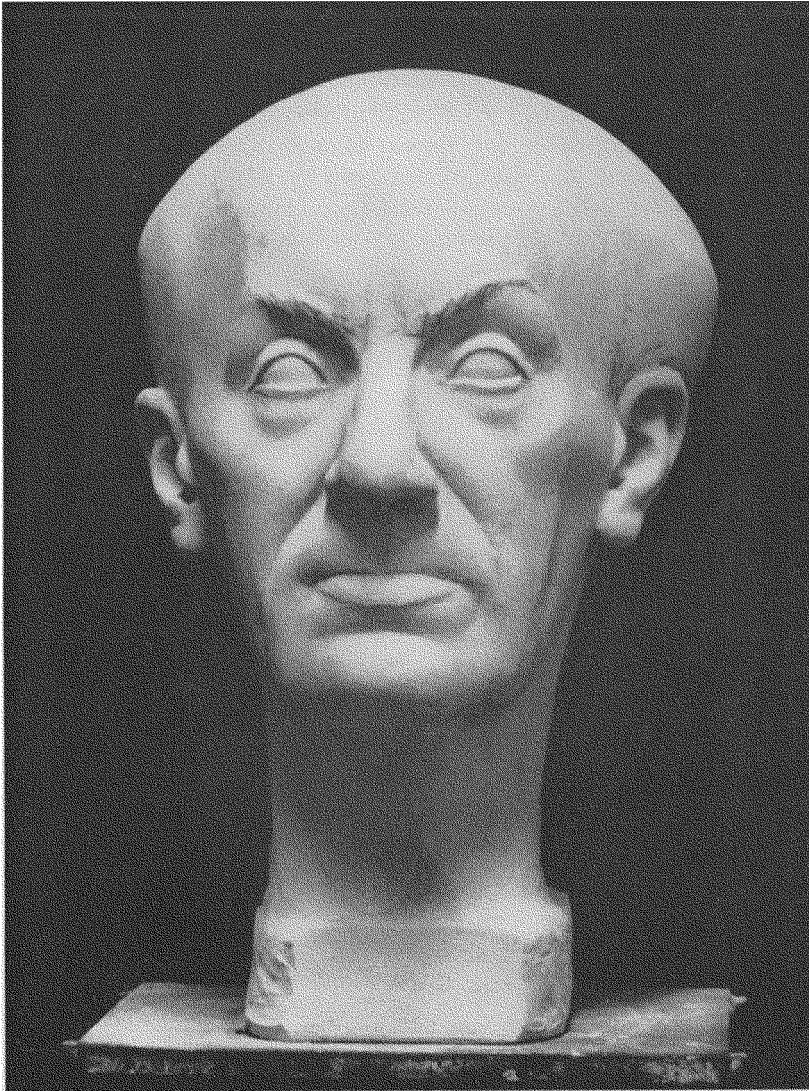
За весь час існування польської держави, у склад якої після упадку Української Народної Республіки входила Галичина, Ювіляр присвячував Пластові особливу увагу.

Він був незмінним головою Верховної Пластової Ради від часу її оснування до хвили, коли 1930 року Пласт був забронований польською владою.

Йдучи на зустріч все зростаючим потребам Пласту у систематичному підручнику пластування, 1921 року написав він книжку «Життя в Пласті», яка аж до сьогодні є «кодексом» пластових принципів, законів, і правил, на яких спирається праця Пласту.

Він теж, разом із деякими іншими провідниками Пласту, був завзятим оборонцем незалежності Пласту, коли з'явилися намагання підкорити його під впливи, які могли б викривити а то й знищити основні принципи, на яких Пласт, як рух і організація, був побудований. З перспективи часу це становище Ювіляра показалося цілком слушним і правильним. І завдяки цьому Пласт успішно видержав цю пробу життя.

Коли 1939 р. вибухла друга світова війна і наслідком договору Рібентроп-Молотов західно-українські землі опинились під советською владою, Ювіляр залишився у Львові.

*проф. д-р Олександр Тисовський
різьба Григора Крука*

Під час організації Львівського університету д-ра О. Ти-совського призначено професором зоології на кафедрі, що її за Польщі займав проф. Гіршлер. Асистентами при кафедрі стали українці Романишин та д-р Е. Жарський. В короткому часі Ювіляр став деканом факультету.

Коли вибухла німецько-советська війна і Львів здобули німці, університет у Львові деякий час існував по старому, під управою комісії, яку очолював проф. Василь Сімович, а Ювіляр продовжував бути деканом. За якийсь час одначе німецька влада зорганізувала із природничого факультету університету і Сільськогосподарської Академії в Дублянах під Львовом вищі Рільничо-господарські курси у двох окремих інститутах, у Львові і Дублянах. Проф. Василь Міліянчук став деканом Львівського інституту, а Ювіляр його заступником.

Коли наближалась лінія фронту до Львова, Ювіляр з дружиною евакувався як університетський професор наперед до Криниці а згодом до Відня. У Відні спершу замешкав у свого сина, а потім вдалося йому знайти мешкання для цілсі родини. Тут з великим трудом одержав він дозвіл працювати у Зоологічному інституті Віденського університету, але не діставав ніякої платні.

У Відні пережив він страшне бомбардування міста на початку 1945 р., і тоді втратив мешкання та майже все майно.

В окупованому аліянтами Відні довелось Ювілярові жити в дуже тяжких обставинах, які погіршились ще важкою хворобою його сина.

Все це вплинуло на те, що Ювіляр розпочав заходи, щоб виїхати за океан, але заходи продовжувались а результату не було.

Тимчасом вдалося Ювілярові дістати мешкання у Відні, ціла його сім'я одержала австрійське громадянство; вкінці австрійська влада признала йому пенсію університетського професора.

Тому Ювіляр зрезигнував із виїзду за океан і залишився в Європі. Живе він із дружиною і сином Юрієм (доктором

музикології) у Відні і бере жваву участь у громадському житті українців Австрії. Він очолює УМХС та КоДУС у Відні і є членом Президії Союзу Українців Австрії.

З великим інтересом слідкує він за розвитком Пласту у світі, і, не зважаючи на свій похилий вік, не маючи ніякої допомоги у бюрово-канцелярній праці, сам веде багату кореспонденцію із пластовими керівниками та пластовим братерством на всіх континентах.

Важкі життєві переживання, зокрема під час останньої війни, болючі родинні втрати, не зламали Ювіляра, — він бадьорий і життєрадісний.

Це він завдячує своєму лагідному, погідному характерові, своєму життєвому оптимізму і своїм принципам, яким він завжди і за всяких умов залишався вірним, у всьому своєму житті, і в своїй праці для Пласту зокрема.

У своїх споминах про особисте й родинне життя та свою наукову працю й суспільно-громадську діяльність Ювіляр в одному місці так пише:

«Колинебудь у воєнному часі залишалася мені свобідна від життєвих клопотів хвилина, я все роздумую над моєю науковою проблемою (на цю тему написав він наукову працю, яка все ще залишається в рукописі — Т. Д.), навіть у бункрі підчас летунських налетів. Це мене успокоювало й усувало журбу про хліб насущний».

А у своїй книжечці «Під розвагу молоді», виданій у Львові 1914 р., Ювіляр м. і. пише:

«А... ще скажу, що по найглибшому моему переконанню не бажав би я ніколи, навіть у випадку біди, нищити чи присипляти якунебудь силу, бо вже саме те, що вона є на світі, доказує, що для неї визначена якась праця до виконання, праця, якої може ніяка інша сила не змогла би виконати» (стор. 3).

«Я... не переймаюся ніколи закидами чи висловами чиєїсь ненависті до мене... А що ніколи нікому нічого злого я не зробив то й ніхто не має причини з ненависті робити мені докорів, отже зовсім спокійно, рівнодушно можу оці-

нювати те, що хтось другий про якунебудь справу говорить. Що даліше — висказуючи свій власний погляд я ніколи не горячкуюсь, бо так мені видається, як в тім погляді висказана правда, то щоб тисячі противників, даруйте за висказ, на головах ставало, воно так станеться як я сказав. Не моя в тім сила — а сила правди» (стор. 4).

«Чому то ця славна «праця для ідеї» мусить все опиратись на ненависті до чогось? Дивний то . . . пересуд, що правдиво добрий, ідейний чоловік мусить обганятись від ворогів як олень від гончих псів. І потім виходить з того, що як не жерешся з другими, не сваршся, не лаєшся, то ти безідейний. Відси патріотизм це — менше любов до рідного, а головне — ненависть до чужого . . .» (ст. 7).

«Вертаючись до предмету, зверну увагу, що природним наслідком тої неможливості дійсного критицизму у людей, які беруть діяльну участь у суспільній боротьбі, є те, що вони не мають правдивої моралі. В своїх душах вони все удержують военний стан: їх мораль є мораллю війни, значить, в них є геройські пориви до виконування справедливості, до здобування прав добру, красі, до помагання бідним, угнетеним, невільним, до рятування недужих, умираючих і пр. і пр. та те все перемішане з вибухами ненависті, шовінізму, звірячої жорстокості супроти ворогів — суспільних, національних, політичних і особистих — словом війна, страшна, зажерта, жорстока і — вічна війна» (стор. 13).

«Вона, ця молодіж, не має сили видістатися із розгару боротьби, вона не розуміє просто, щоб можливе було серед безмежного поля боротьби найти горбок, на якому можна би стати і критичним оком обняти цілу боротьбу і побачити звідтам, що́ таке люди, а що́ ідеали, самі для себе — ті ідеали, що на устах і в того, що дає себе розпинати на хресті і палити на кострі, і мучити по вязницях і засланнях, і в того, що підступно мордує свого противника . . .» (стор. 13—14).

Ті й багато інших золотих думок, які характеризують автора як людину, можна знайти у згаданій книжечці та в інших публікаціях Ювіляра. Всі вони свідчать про нього як благородну людину, яка турбується майбутнім свого

народу та його молоді зокрема, а думки його, висловлені перед 50-ти з лишком роками, не втратили своєї актуальности і сьогодні.

Коли ж говорити про роль і значення Ювіляра як основоположника Пласту і творця його ідейних положень, то найкраще зацитувати опінію Начального Пластуна, Северина Левицького, який у своєму «Нарисі історії Пласту» (В-во «Молоде Життя». Мюнхен 1966) так пише про нього:

«Тисовський — холодний та послідовний інтелектуальний чинник організації і її властивий творець . . . зробив передусім велику підготовчу теоретичну працю. Схема організації та степенування пластових занять, опрацьовані ним завжди до деталей, визначили наперед увесь зміст і форму. Він трактував Пласт як виховну систему, що, як і кожна виховна система, мала дати наслідки щойно після довшого часу. Він автор першого пластового підручника «Пласт» виданого у 1912 р. у Львові, а потім посібника «Життя в Пласті» (1921), на основних ідеях якого виросла вся многогранна організація Пласту. Молодь, ведена Тисовським, ішла, через працю над собою, до вироблення характеру . . .»

Професор О. Тисовський щасливий, що дожив того часу, коли укладена ним виховна система Пласту дала свої чудові наслідки у вихованні української молоді. І хіба не буде кращої для нього приємности, як та, коли українська суспільність, у 80-річчя з дня його народження, привітає його із успіхом твору його духа і праці — Пласту.

ОСНОВОПОЛОЖНИК ПЛАСТУ

Спомини Основоположника Пласту професора д-ра Олександра Тисовського, записані на основі його оповідання п. сен. Теодором Даниловим, Л. Ч., у грудні 1965 р.

Після осягнення докторату 1909 р. та складення іспиту 1911 р., став я заступником учителя, «суплентом», в Українській академічній гімназії (головне заведення) у Львові, якої директором тоді був Ілля Кокорудз.

Це був якраз час, коли серед молоді різних національностей, також серед української молоді, були пошуки за чимось новим, за створенням організації, що відповідали б потребам молоді, вдовольняли б її патріотичні почування. Зокрема ж серед польського суспільства та його молоді йшла жива організаційна робота: вони до чогось приготувались.

Все це утверджувало мене в уже давніше назрілому переконанні, що і для української молоді потрібно якоїсь організації для її національно-патріотичного виховання, тимбільше, що на основі мого досвіду, як колишнього учня і тепер як учителя, я стверджував і писав — за що мені з боку моєї шкільної влади делікатно докоряли — що «школа вчить але не виховує».

Передумуючи й укладаючи принципи й організаційні рамки для якоїсь молодіжної організації, української за своїм характером і змістом, я приглядався одночасно до організованого життя інших національностей у Львові. В організаційному житті польської молоді постала саме «гарцерська» організація, побудована на організаційно-ідеологічних принципах скавтіну («Скаутінг фор бойс»). Я поцікавився англійським скавтіном та познакомився з його принципами із книжечки польського автора Малковського «Скавтінг». Багато дечого в ньому мені подобалось і я вирішив дещо із того включити у виховний плян, який я укладав для молоді на-

шої гімназії, і який, до часу, заки я познайомився із принципами скавтіngu, був майже закінчений.

У мойому виховному пляні мені йшлося про трактування учнів моєї, 4-ої, кляси гімназії трохи інакше як тільки за шкільнонавчальною системою.

Я запитав раз моїх учнів, чи вони схотіли б згуртуватись у якусь організацію, чи знають вони щось про англійський скавтіng. Відповіли мені, що не знають нічого але хотіли б якось зорганізуватись.

Я обіцяв їм виготовити для них плян організованої праці поза шкільним навчанням і такий плян я приніс їм на наступну лекцію. Мій плян навізував до традицій Запорізької Січі та життя козаків, але включив я до нього багато правил із скавтіngu, які я вважав доцільними й корисними для організації, яку я мав на увазі.

Майже ціла кляса згодилася на такий плян праці і відповідно до нього всі ті, що згодилися на співпрацю, почали працю згідно із тим пляном. Всіх їх я поділив на гуртки, і ці відбували свої сходини у приміщенні природничого кабінету гімназії.

Програми сходин укладав для них я, але я вимагав від них, щоб вони теж придумували, що на сходинах треба робити, чим програму збагатити.

Ведучи таку працю з моїми учнями поза шкільним навчанням, я не був свідомий того, що на таку працю треба б мені мати дозвіл дирекції гімназії. Програми сходин наших гуртків я вивіщував на коридорі нашої школи. Інші учні, нечлени гуртків, читали ці оголошення, росло зацікавлення нашою працею, а із сторони дирекції не було ніяких заперечень, виглядало так, що вона приймала це мовчки до відома.

Зате у конференційній залі інші учителі, як Іван Боберський, Мирон Федусевич, Юліян Лещій, часом говорили зі мною і між собою на тему моєї праці з учнями поза обов'язковими годинами навчання. Пригадую собі, що один раз при нагоді таких розмов, Лещій, який був запасним старшиною австрійської армії, висловив погляд, що треба б хлопців також «муштри» вчити. Загально ж всі вчителі апробу-

вали мою працю і висловлювали побажання, щоб «Тисовський тим даліше займався».

При одній нагоді розмова зійшла на те, як мою організацію учнів назвати, щоб їй присвоїти українську назву, що була б наближена значенням до англійського слова «скавтінг». А було це якраз після появи якоїсь статті у нашій пресі (її автора вже не памятаю) про життя кубанських козаків т. зв. козаків-пластунів, які діяли в оборонній боротьбі проти кавказьких племен. Іван Боберський, посилаючись на характер діяльності і потрібні вмілості цих козаків-пластунів, сказав, що і членів моєї учнівської організації треба б назвати пластунами, бо вони стараються виробити в собі вмілості, якими відзначалися козаки-пластуни. Назва запропонована І. Боберським подобалася і була принята, але виринуло питання як назвати власне саму організацію тих наших пластунів. На це Боберський, який був, сказати б, спеціалістом у творенні термінів руханково-спортивного життя, сказав: коли членами організації є пластуни, то їх організація повинна називатись просто «ПЛАСТ». Хоч слово «пласт» в українській мові має значення, яке не конечно відповідало б суті організації юнаків, молоді, то все ж ми це слово прийняли і таким способом наш Пласт завдячує свою назву І. Боберському.

Ведучи працю з моїми учнями, як пластунами у гуртках, я вимагав від них, щоб вони добре вчилися і щоб своєю поведінкою не давали причини іншим учителям нарікати, начебто праця у наших гуртках не дозволяє їм якслід присвячуватись науці в школі. Це могло б спричинити шкоду нашій пластовій праці.

Мій вплив у тому напрямі добре діяв, учні були пильними в шкільних заняттях, учителі були з них задоволені.

У другій половині 1911 р. я одержав стипендію і виїхав на курси океанографії до Бергена в Норвегії. Там, разом з дорогою, був я шість місяців і в тому часі наш Пласт не був діяльний.

Коли на початку 1912 р. я повернувся із Норвегії, мої пластуни самі прийшли до мене запитати, що буде далі. Я

їм сказав, що ми повинні нашу працю продовжувати. І так теж ми зробили.

Поміж учителями нашої гімназії старався я виробити Пластові добре ім'я, в'яжучи навчальну роботу школи з виховною роботою Пласту. Оповістки про працю Пласту я вивіщував у конференційній залі, просив учителів, щоб звертали увагу на пластунів, на їх поведінку, їх поступки в науці, і для цієї мети подав учителям списки моїх пластунів.

Деякі із учителів повиністю розуміли й доцінювали мої наміри і старання та йшли на руку, інші ж були незадоволені, нарікали на моїх пластунів і навіть робили їм труднощі.

Наслідком цього деякі з учнів змушені були покинути роботу в Пласті.

Проте робота наша не припинялась і пластуни приготувались до іспиту, якого вимоги я уложив за скавтовим зразком, але дещо змінено.

З моєї та інших клас близько сорока учнів склали успішно пластовий іспит. Треба було тепер провести їх запрясування.

Дату присяги устійнено на 12 квітня 1912 р. у шкільній залі. Я заповів у школі, що по шкільній науці відбудуться пластові сходи з поданою програмою, яка включала присягу пластунів. Текст присяги уклав я. Був це мною написаний вірш, спеціально для цієї okazji я написав вірш, він включав усе те, на що пластуни присягали, що також було охоплене пластовим кличем-привітом «СКОБ».

До участі у пластових сходах я запросив директора Кокорудза та секретаря гімназії Лещія, а також учителів, симпатиків нашого Пласту, Федусевича і Янева.

Точно о визначеній годині всі пластуни з'явилися на сходах, директор і секретар досить спізнились на сходи і ми муіли на них чекати.

Присягу склали пластуни організованим гуртом а після того вони віддали до моїх рук приписані посвідки їхньої домашньої опіки із згодою на їх участь у пластовій організації і праці в ній.

Церемонія цієї першої в історії Пласту присяги була властиво формальним оснуванням Пласту, бо ті, що склали присягу, були від тепер дійсними пластунами-«учасниками».

Наш директор, який був на сходинах до кінця, пізніше, в офіційній розмові зі мною, запитав мене, що то за письма складали пластуни після присяги. Діставши моє вияснення, він сказав, що цього робити не вільно і ці письма треба учням звернути. Я вислухав його заввагу, але посвідок домашньої опіки моїм пластунам я не мав наміру повертати, бо ж ця згода була одною із суттєвих вимог ведення пластової роботи з учнями. Учням я нічого не казав про цю розмову. На цьому справа закінчилась, директор ніколи до неї не повертався.

Шкільний рік 1912/13 закінчив Пласт, ведучи нормальну працю. На бажання директора гімназії написав я до урядового гімназійного звідомлення особний звіт про працю Пласту у цьому шкільному році. Цей звіт був надрукований у річному звідомленні нашої гімназії за 1912/13 рік, дарма що дирекція не знала, в яку рубрику діяльності гімназії вмістити Пласт: між руханку, спорт, наукові кружки, чи як інакше, за змістом і формою.

Це очевидно мало своє значення для поширення інформації про ідеї та працю Пласту серед учнів. В добавок, у цьому звідомленні, за дозволом Шкільної Ради, була також поміщена моя стаття, як окрема праця, в якій я виложив принципи й напрямні праці Пласту. Таким чином Пласт одержав апробату вищої шкільної влади (Краєвої Шкільної Ради). Цю статтю за ініціативою І. Боберського руханкове товариство «Сокіл-Батько» у Львові передрукувало як окрему брошуру п. н. «Пласт в українських школах».

У шкільному році 1913/14 Пласт у головному заведенні Академічної гімназії продовжував свою роботу а звіт про неї знов був поміщений у річному звідомленні нашої гімназії за той рік. У цьому році Пласт уже розвинув свою роботу так, що ми могли зробити прилюдні сходи з показом пластових зайнять і вмілостей. На цих сходинах був гостем також візитатор Краєвої Шкільної Ради, Майхрович, і після сходин висловив своє признання Пластові за його працю.

На одну із виховних учительських конференцій нашого заведення дир. Кокорудз доручив мені виготовити доповідь про виховання молоді. Я опер цю доповідь на мій досвід у праці з молоддю в Пласті. Моя доповідь тривала більш години, але всі вчителі включно з директором уважно її слухали, хоч, коли перед конференцією я заповів директорові, як довго триватиме моя доповідь, він дуже «крутив головою».

Високу оцінку моїй доповіді дав на конференції катехит нашої гімназії о. кан. Леонид Лужницький і висловив погляд, що її треба видати друком.

Її теж помістив у одному з чисел журналу «Наша Школа» 1914 р. учитель нашої гімназії Юрій Рудницький (Ю. Опільський), редактор цього журналу, (його редакція була в нашій гімназії).

Під кінець шкільного року 1913/14 пластуни нашої гімназії під моїм проводом відбули прогулянку в Чорногорі, зі Львова на Говерлю. Вона повністю нам вдалася. Коли ми повернулися до Львова, довідалися, що проголошено мобілізацію.

В тому часі коли у головному заведенні Академічної гімназії розвивався вже Пласт, зорганізований мною, учитель філії Академічної гімназії, Петро Франко, прийнявши також назву «Пласт», заходився організувати його на філії, але строго за принципами англійського скавтіngu, очевидно, не як конкуренцію до Пласту на головному заведенні. Він зачав перекладати, і мабуть таки переклав, книжку про скавтіng з англійської мови, вона друкувалась уривками, але не можу вже сказати, хто і коли її видрукував. Я тим не цікавився, бо воно не відповідало моїй концепції Пласту. П. Франко зачинав творити пластову організацію від старших людей, щось на зразок існуючих тоді у нас різних організацій, я ж стояв на становищі, що Пласт є організацією молоді, а не старших людей. Бувши людиною динамічного наставлення у своїй праці, Франко задумав творити «свій» Пласт відразу масово, на велику скалю. Тому він скликав з'їзд старших громадян із цілої Галичини до залі Сокола-Батька. Цей з'їзд вибрав, як звичайно, Виділл, установив вкладки, а мене навіть вибрали скарбником. Хоч я не був прихильником

такого ставлення справи Пласту, бо Пласт на мою думку, мав бути самовиховною організацією самої молоді, лише при допомозі старших але без їхнього старшування у шкільному стилі, мені було ніяково відмовитись від цього діловодства. Памятаю навіть, що якісь дрібні гроші надходили на мої руки як скарбника. Якраз тоді йшла підготовка до великого українського «Здвигу» у Львові в честь Шевченкового Ювілею. П. Франко спровадив з Англії скавтові однострої й капелюхи, одягнув у них учнів своєї гімназії, хоч вони не були ще скавтами, бо він мабуть не мав багато часу займатись ними як виховник. Одягнулися в однострої також і деякі старші. Так брали вони організовану участь у здвизі і їх виступ викликав ентузіазм у численних українських глядачів. Але то був тільки солом'яний вогонь на показ, який не втримався, не розвинувся. Коли ми повернулись із першої військової евакуації знов до Львова, П. Франко вже Пластом не інтересувався. Але в Соколі-Батьку видавали книжечки для фізичного виховання молоді пера Петра Франка. Пригадую собі тепер, що книжечка про скавтинг, яку він переклав, була власне книжечка Бейден-Пауелла «Скавтинг фор бойс».

Майже одночасно із Пластом, що його я організував і вів у головному заведенні Академічної гімназії, почав при «Січі» організуватись таємний Пласт для військового вишколу. Його організаторами, як я пізніше довідався, були Іван Чмола, Савина Сидоровичівна, Олена Степанівна та інші. Я про це тоді не знав.

Але поміж моїми пластунами зачалася тихцем критика нашої діяльності, що ми, мовляв, повинні на пластових сходинах вчитися стріляння, нам треба приготуватись до війни, щоб нам там література, тощо. Треба нам робити так, як поляки роблять. До мене дійшли вістки, що у Січовій домівці відбуваються таємні сходи і ведуться курси військового вишколу. Часто згадували у зв'язку з тим прізвисьце Чмоли, який мав бути ініціатором того напрямку.

Я не розпитував моїх учнів про ці справи, не вимагав від них, щоб вони мене інформували про ці таємниці. Зате вони самі до мене в довір'ї з тими відомостями приходили.

Тоді я скликав сходуни пластунів, щоб довідатись від них, що їм у Пласті не подобається. Деякі з них боялися явно виступати, але інші сказали, що у Соколі-Батьку відбуваються курси військового характеру.

Ми відбули потім другі сходуни, на яких я вияснив моїм кандидатам на пластунів, що таке Пласт, які його цілі, форми й методи праці; я вказував, що Пласт своєю програмою не охоплює військового навчання, бо, коли прийде час, кожний і без цього буде мати обов'язок відбутися військовою службою в австрійській армії і навчитися всього, що воякові потрібно. Коли ж хтось хоче навчитися стрільання чи інших військових вміlostей уже тепер, то кожному вільно знайти собі фахівця і відповідне знання від нього придбати, але Пласт має свої цілі й закони і пластуни мають поступати так, як Пласт від них вимагає. Як комусь Пласт не подобається, як хтось у ньому не хоче бути, то може виступити із Пласту.

Після цього деякі пластуни виступили, число наших членів зменшилось. Учителі нашої гімназії теж зачали чомусь на Пласт нарікати і знов через те деякі пластуни виступили із Пласту.

Дійшло до того, що залишився тільки один гурток, мабуть яких 10-12 хлопців.

Я зладив повідомлення-відозву до пластунів і подав, що з різних причин число пластунів зменшилось, але в Пласті залишилися ось такі пластуни. Я подав їхні прізвища і вівісив коротку відозву при внутрішніх входових дверях гімназії, хоч може так не треба було робити.

У річному звіті гімназії знов було звіdomлення про діяльність Пласту і також подано імена пластунів, що залишилися у Пласті і в цьому шкільному році (1913/14) продовжували в ньому працю.

Влітку того року, як я вже згадував, відбувся у Львові величавий «Здвиг» на пошану 100-ліття з дня народження Т. Шевченка. У часі здвигу прийшла вістка про замах і убивство наслідника австрійського престолу в Сараєві.

Розпочалася війна.

Ми евакуювались до Відня, там мене під час нового поборо взяли до війська й приділили до канцелярійної служби при санітарному шефові полкової команди.

1915 року австрійські війська відвоювали Львів.

Ми повернулися до Львова, де все наше організоване життя почало відновлюватися, почали відкликувати учителів із військової служби для праці в школі. Після року військової служби я теж був відкликаний з війська і повернувся до Львова.

Тут обидві гімназії, головну й філію, з'єднали разом і відкрили одну гімназію в Народному Домі.

Заки зачалосся навчання, директор гімназії Сидір Громницький просив мене відновити Пласт, «щоб молодь мала тимчасом якесь заняття», як він висловився. Він не знав, що це Пласт, але знав, що я був його організатором. Я поволі забирався до цього обов'язку, бо такий підхід не відповідав моему уявленні щодо пластових починів. А тим часом у школі зачалосся навчання, прийшли різні заняття учнів, і директор вже не нагадував мені справи Пласту.

Але незабаром прийшли учні 5-6 клас, давніші пластуни-прихильники, або такі, що були перед тим ще замолоді, щоб вступити до Пласту. Вони звернулися самі до мене і просили, щоб відновити Пласт.

Я їм сказав, що справа залежить від них самих, вони мають Пласт організувати а я буду їм помагати. Їм подобалася ця ідея і вони щиро взялися за працю. Між ними, щоб хоч декого згадати, були: Ярема Весоловський, мабуть Кость Зубик, Орест Кулик, Володимир і Євген Лициняки, Богдан Макарушка, Матвіяс, браття Монцібовичі, браття Окпиші, Михайло Пежанський, Юрій Студинський, і інші. Всіх їх зібралосся біля 40 осіб.

З-поміж себе вони вибрали пластову Команду. І так створено основу, з якої потім буйно розвинувся Пласт у краєвому масштабі.

Я їм сказав, що для опіки над ними мене самого замало, і порадив їм запросити для патронату над Пластом ще кількох старших громадян. Йдучи за моєю порадою, вони запро-

сили до цього патронату учителя Мирона Федусевича, паню Євгенію Макарушковою, паню й отця Монцібовичів, і паню Марію Кекіш; за їхньою згодою я став головою того патронату, який пластуни назвали «Верховною Пластовою Радою» (В. П. Р.).

Пластуни тимчасом продовжували свою організаційну роботу самі і як вже все було оформлене, вони мене повідомили, що хотіли б відбутися свої перші «полкові» сходи.

Ці сходи відбулися в одній із залей Народного Дому. На сходинах «полкові власті» здавали звіт Верховній Пластовій Раді.

Менш-більш починаючи з цих сходин, ми зачали вже цілком незалежно від школи, так як я це з самого початку планував, вести пластову організацію. Вона вже із школою не мала нічого спільного. З другої же сторони війна тривала даліше і школа не інтересувалася Пластом, вона мала досить інших клопотів.

А Пласт розвивався дуже добре.

Першим своїм полковником пластуни обрали Ореста Кулика. Був це вже старший юнак (7-мої або 8-мої класи), який уже служив у війську, але був з нього звільнений, щоб закінчити гімназійні студії. Це був дуже талановитий і амбітний пластунок, він вів полк дуже добре й енергійно, тримав дисципліну, але при цьому був дуже тактовний.

Опікуни теж активно цікавились Пластом.

Завдяки цьому, пластовий рух серед української молоді у Львові зачав успішно поширюватись. Майже одночасно із постановням пластового полку в головному заведенні Академічної гімназії почали поставати пластові полки в інших українських школах у Львові.

І так другий з черги полк, імени Марти Борецької, постав при школі С.С. Василянок. Був то полк пластунок, яким опікувались учителька музики цієї школи, Марія Кекіш, та панна Ірина Студинська; третій полк (пластунок) імени кн. Ярославни постав при жіночій учительській семінарії, де опікуном полку був учитель Мирон Федусевич, полковницею, якщо не помиляюся, була донька знаної нашої письменни-

ці Катрі Гриневичевої, а директором семінарії був тоді о. кан. Юліян Дзерович.

Був то рік 1915/16.

За такого розвитку Пласту Верховна Пластова Рада мала теж багато праці. Щоб не надто обтяжувати опікунів сходами й засіданнями, я завів «книжку засідань»; вписував проблеми, які виринали у зв'язку із розвитком та діяльністю Пласту, які треба було розв'язувати, і вислав книжку курсором до поодиноких членів Верховної Пластової Ради з проханням про їх опінію чи рішення. Верховна Пластова Рада мала вже тоді свою домівку, одну кімнату на 3-ому поверсі в домі при вул. Хмельовського 15, якого власник, проф. Кирило Студинський, безкоштовно відступив її на потреби В.П.Р. У цій домівці відбували також свої сходи пластуни.

Коли діяльність Пласту щораз більше поширювалась, проф. Студинський відступив Пластові, знов же безплатно, ще одну кімнату на партері будинку.

Був це час розквіту Пласту, в якому головну роль відігравав перший пластовий полк ім. Петра Конашевича Сагайдачного. Його перший полковник, Орест Кулик, мусів відійти до війська, бо його відпустка для закінчення школи скінчилася. Його наслідником обрали пластуни Михайла Пежанського. Праця Пласту під його проводом продовжувалась в цьому самому стилі. Після Пежанського полковником обрано Ярему Весоловського.

Всі ці команданти — це були заслужені пластуни, дуже талановиті, серйозні й сумлінні в праці.

У тому часі ми вже улаштовували великі пластові сходи у залах Народного Дому з запрошеними гостями. Ці сходи мали велике значення для популяризації Пласту і його ідей серед українського громадянства. Там ми докладно інформували наше громадянство про роботу Пласту. Пластові імпрези ми влаштовували потім також у городі С.С. Василіянок та на площі Сокола-Батька.

Вже тоді зачав Пласт поширювати свою діяльність також на провінцію. Після постановня 4-го пл. полку імені Богдана Хмельницького при українській чоловічій семінарії

у Львові, постає 5-ий (дівочий) пластовий полк у Стрию, якого полковницею була пані Марія Середницька тепер Мудрикова, яка тепер є членом 1-го куреня пл. сеньйорів ім. Степана Тисовського.

У Львові, на філії Академічної гімназії постав 7-ий пл. полк імени Ярослава Осмомисла.

Наслідком широкого розвитку Пласту Верховна Пластова Рада стала краєвою радою. До неї зверталися тепер всі пластові частини із провінції в усіх пластових справах і проблемах. Але Верховна Пластова Рада статутowo не була оформлена ні уконституйована.

Таким чином Пласт продовжував розвиватись аж до Листопадових подій 1918 року.

Під час визвольних наших змагань Пласт як організація не діяв. Але багато пластунів у тій або тій формі брали участь у цих змаганнях головно як кур'єри і деякі з них згнули, виконуючи свої обов'язки.

Одним із них, як собі нині пригадую, був пластун Лев Копистянський, що згинув як офіцер підчас світової війни.

Хоч у тих бурхливих часах Пласт як організація не діяв, то пластуни були у взаємному контактi.

Десь 1920 року, коли після усталення польської влади в Галичині життя стало нормалізуватися, бажання пластунів вести дальше свою організацію зростали і вони звертались до мене, як зі Львова так і з провінції, з проханням, щоб відновити роботу Пласту.

З уваги на моє тодішнє становище учителя гімназії, державного службовця, я не міг ні вести ні очолювати Пласту, тому порадив пластунам, щоб вони просили про це мого брата Степана, колишнього (до 1918 року) австрійського майора-авдітора.

Він був від мене віком старший, за австрійських часів був військовим суддею, авдітором; на початку наших визвольних змагань він прийняв пропозицію стати авдітором Української Галицької Армії, але події не дали йому змоги переїха-

ти зі Львова до української армії і він мусів залишитись у Львові. Після закінчення війни поляки пропонували йому вступити на службу у польській армії в характері авдітора, але він не прийняв цієї пропозиції. Це означало для нього залишитись без ніякого матеріального забезпечення. Не маючи великих вимог до життя, він прийняв досить слабо платну посаду секретаря у Товаристві українських вдів і сиріт, яке містилося при вулиці Домініканській.

Коли пластуни, за мою порадою, звернулися до нього, щоб він очолив Пласт, він заявив їм, що заки дасть відповідь мусить справу розважити, перестудіювати пластовий устав, закони, організаційну структуру. Після перестудіювання справи прийняв на себе цей обов'язок. Пласт розпочав знову свою діяльність, хоч і далі не існував на статуті а тільки фактично. Одначе роботу свою Пласт робив явно. З приводу цього було багато клопотів і труднощів та перешкод із боку польських адміністративних властей, головно ж поліції. Всі ці перешкоди і клопоти спадали на плечі Степана Тисовського, який часто мусів інтервеніювати у польських чинників. Клопотів тих було тимбільше, що після програних наших визвольних змагань настрої серед українців і української молоді зокрема був гостро ворожий до поляків, а поляків до українців такий самий.

Прийшов рік 1921.

Верховна Пластова Рада збільшилась кооптуванням до неї опікунів львівських пластових полків. До Ради увійшли: опікун 4-го полку при Львівській чоловічій учительській семінарії Северин Левицький; опікунка дівочого пл. полку ім. М. Борецької при гімназії С. С. Василіянок Марія Кекіш; інж. Микола Сасевич, великий приятель Пласту, службовець в адміністрації лісів Митр. Шептицького, і інші.

Тоді Пласт так виріс і зміцнів та став такою великою організацією, що виринула конечна потреба видати підручник для пластової праці. Такий підручник я виготовив, але не було фондів, щоб його видати. Тут допоміг нам інж. М. Сасевич. Він зацікавив справою д-ра Бронислава Овчарського, лікаря і власника кіна «Коперник» у Львові. Доктор Овчарський був українцем, він радо дав нам гроші на видання під-

ручника, тільки, щоб не стягнути на себе гніву поляків, які могли йому впливати на клієнтелю або бойкотувати його кіно, він просив, щоб про його допомогу ніхто не знав. Тому коли моя книжка «Життя в Пласті» вийшла друком, я, дякуючи нашому добродієві за поміч у виданні книжки, згадав його в вступному слові тільки ініціалами Б. О. Тепер настав час, щоб наша громадськість знала, хто був цим добродієм. Підручник «Життя в Пласті» вийшов накладом Верховної Пластової Ради у Львові 1921 року, друкований в друкарні «Діла».

І так Пласт дістав вже від давна потрібний підручник; його потребу дуже відчували, головню на провінції.

У підручнику вмістив я всі основні принципи, що я їх уклав для Пласту і виклав у моєму звіті для Дирекції Академічної гімназії, який був надрукований разом із моєю статтею, у звідомленні за 1912/13. Але доповнив я цей матеріял ще досвідом, що його Пласт зібрав за час майже 10 років свого існування. Очевидно, змістом підручника «Життя в Пласті» цікавилися теж члени ВПР і я охоче стосувався до їхніх завваг і порад. Коректу, головню щодо мови, провадив М. Федусевич.

Та Пласт і далі ще гуртував тільки середньошкільну молодь. Директори українських гімназій і семинарій, державних шкіл, були обов'язані разом із молоддю відзначувати різні польські державні свята, а деякі з них у виконанні цього обов'язку старались бути надто совісними. За це на них українська молодь, бувало, ремствувала й просила ВПР про інтервенцію, що не було легким завданням.

Мушу тут зазначити, що хоч у Шкільній Кураторії знали, що я був основоположником і організатором українського Пласту і тепер теж стояв до нього дуже близько, — я не був ніяким чином дискримінований.

Деякі неприємності я мав на нашому, українському, терені. Одного разу я дістав скаргу від пластунів української гімназії в Станиславові, вони скаржились, що директор тамошньої гімназії вживає пластунів офіційно для відзначування польських державних свят і змушує їх як пластунів до

участи в них. Тоді я, неофіційно написав листа дир. Миколі Сабатові, що таку жалобу надіслали до Верховної Пластової Ради, чим я хотів до певної міри вплинути на зміну його настановлення супроти пластунів. Відповіді від нього я не дістав, але пластуни із Станиславова інформували, що в стосунку до них настав гостріший курс.

У нашій гімназії за директури І. Кокорудза дискримінації Пласту не було. Але і не було якогось спеціального заінтересування Пластом з боку дирекції гімназії.

Зате у приватних українських школах (напр., де вчителем був І. Чмола) пластуни мали велику свободу і вели роботу в чисто українському дусі.

Але вже на Пласт зачиналася нагінка з боку Кураторії Львівської Шкільної Округи і продовжувалася нагінка польської поліції.

У міжчасі дир. І. Кокорудз пішов на пенсію, передчасно, як він казав, а на керівника гімназії прийшов дир. Микола Сабат із Станиславова. Він застав мене в учительському складі нашої гімназії. Ситуація була досить неприємна і я мав з ним пізніше деякі клопоти із-за недовіря до моєї льояльності супроти польської влади.

Пішовши на пенсію, дир. Кокорудз став директором дівочої гімназії «Рідної Школи». Він мав жаль до Кураторії, що вислала його передчасно на пенсію. Цей жаль він виявляв, між іншим, у цей спосіб, що, — як колись він Пластом зовсім не цікавився, тепер став великим приятелем і опікуном Пласту, мабуть більше тому, що Кураторія на Пласт дивилась неприхильним оком. За його дозволом полк пластунок гімназії мав змогу користуватись приміщенням гімназії для улаштування різних пластових імпрез, сходин і т. п.

Атмосфера у школах ставала щораз тяжчою, був спротив польській політиці в Галичині, патріотизм української молоді зростав; у цих обставинах Пласт став розквітати.

У державних школах мали місце різні демонстрації, а бували й інші нагоди, коли в тій або тій формі виявлялась демонстрація шкільної молоді. Вину за такі прояви нелояльності влада складала на Пласт і на Тисовського, хоч цю-

го не можна було довести. Пластові завжди грозило замкнення, висіла над ним загроза заборони, як Дамоклевий меч.

Всеж таки Пласт існував, хоч і без ніякого статуту, а Верховна Пластова Рада діяла теж тільки фактично, але статутowo не була оформлена.

А тимчасом польська поліція інтензивно збирала докази проти Пласту. Тоді ми у Верховній Пластовій Раді прийшли до думки, щоб дати Пластові правне оформлення, афіліюючи його при існуючому у Львові статутowому товаристві Охорони Дітей і Опіки над молоддю, якого головою був радник суду Модест Каратницький. При тому товаристві Пласт оформився як секція, я став головою Секції, а Северин Левицький командантом Пласту.

Тепер уже Пластові було легше, бо коли були які клопоти, то ми їх передавали радн. Каратницькому і він їх полагоджував з державною владою.

Статут Товариства охорони дітей і опіки над молоддю передбачував, що Кураторія Львівської Шкільної Округи мала мати в ньому свого представника. Товариство звернулося до Кураторії з проханням дати представника. Кураторія визначила своїм представником візитатора д-ра Михайла Коцюбу. Він після нашого запрошення прийшов на одно із засідань нашої Секції, щоб, як він заявив, приглянутися Пластові та його праці. Після того, як засідання закінчилося і ми прийняли різні постанови у пластових справах, віз. Коцюба просив, щоб дати йому інформаційні матеріали про структуру й основи українського Пласту. Я виготовив інформаційний матеріал і ми його йому переслали, але візитатор більше на наші засідання не приходив хоч ми його про них спочатку все повідомляли. Д-р Коцюба мабуть зрезигнував з цієї функції, може не хотів брати перед Кураторією відповідальности за діяльність Пласту. Кураторія не визначила нового представника, а ми цим не турбувались, бо свою статутowу повинність виконали, і працю вели дальше, вже без участі представника Кураторії. Коли ж із боку адміністраційної влади йшла нагінка на Пласт, то одним з наших аргументів оборони було те, що Кураторія є інформована про діяльність Пласту.

Одночасно йшла розбудова Пласту даліше. У своїй організаційній розбудові Пласт став охоплювати своїми рамками також ремісничу і сільську молодь, почали поставати перші пластові полки ремісничої молоді і «Селопласту».

Одначе цим двом новим секторам у діяльності Пласту не довелось як слід розвинутиись. Адміністраційний тиск на Пласт щораз збільшувався, множились шикани, і врешті, після відомої «паціфікації», 1930 р., прийшла заборона Пласту.

Після заборони Пласту Т-во Охорони Дітей і Опіки над Молоддю визначило ліквідаційну комісію для справ Пласту. Її склад був такий самий як Секції Пласту.

Пласт пішов тепер у підземелля. Формально він перестав існувати, але пластуни продовжували свою працю таємно. Т-во О.Д.О.М. створило Комісію Виховних Осель і Мандрівок (КВОМ) і під її формальною покришкою пластуни продовжували свою діяльність, хоч були й інші форми її ведення. У Львові постала кооператива «Пласт», яка вела крамницю. Постала кооператива «Вогні», яка видавала журнал для молоді під цією ж назвою.

А на провінції далі існували пластові курені, які продовжували вести свою роботу таємно, одні досить довго, інші ж припинили свою діяльність після деякого часу.

Пластова ідея серед пластунів не завмерла, вони плекали її у таких формах, на які дозволяли обставини.

Такий стан тривав до вересня 1939 року.

Підчас польсько-німецької війни та після того, як советське військо заняло Західну Україну, всяка пластова діяльність припинилася.

В часі першого побуту большевиків у Галичині прийшов був до мене Петро Франко з пропозицією відновляти працю Пласту. Я одначе не бачив можливости існування Пласту в умовинах, які заіснували, і тому дав П. Франкові негативну відповідь, а чи він сам пробував що робити, мені невідомо.

За часів німецької окупації все українське організоване життя було централізоване у рамках Українського Цент-

рального Комітету. Був у ньому теж відділ молоді, якого провід У.Ц.К. віддав в руки Северина Левицького.

Про Пласт німці і слухати не хотіли.

У тому Відділі молоді працювало багато пластунів на відповідальних становищах і вони старалися виховувати молодь у пластовому дусі, на засадах Пласту. Не завжди їм це вдавалося, бо і з різним елементом серед молоді мали справу, і тому, що між двома фракціями націоналістів ішла гостра ривалізація за опанування молоді.

Не дивлячись на це, Відділ молоді зробив певну позитивну роботу серед молоді. Але Пластом цього назвати не можна.

Під кінець війни голова УЦК проф. Володимир Кубійович у розмові зі мною сказав, що нам не треба оглядатись на німців і ми таки Пласт зорганізуємо. Він просив мене виготовити проєкт для цього. Я пляни організування Пласту виготовив і йому передав, але прийшла евакуація на Захід, а потім поразка Німеччини і кінець війни.

Наші люди опинились у таборах переселенців на Заході, в яких пластуни відбудували свій Пласт, розбудували його, а коли виемігрували за океан, вони зорганізували Пласт на всіх континентах їх нового поселення.

БІБЛІОГРАФІЯ

проф. д-ра Олександра Тисовського

Наукові твори:

1. „Zur Kenntnis des Gehörorganes und seiner Beziehungen zur Schwimmblase bei den Clupeiden“. Von A. Tysowski. Bulletin de l'Academie des Sciences de Cracovie. Classe des sciences mathematiques et naturelles. Janvier 1909. Cracovie. (Докторська праця).
2. „Wolnożvjace nicienie (nematodes) zebrane w powiecie sokalskim. Z 1. tablicą. Odbitka z rozpraw i wiadomości z Muzeum im. Dzieduszyckich. Tom I. Zeszyt 1-2. Nakł. Muzeum im. Dzieduszyckich. Lwów, 1914. St. 28 + 2 tabl.
3. „Eine Hypothese über das Wesen morphologischer Phänomene bei den Wirbeltieren“ Sammelchrift der Math.-Naturw.-Ärztlichen Sektion der Schewtschenko Gesellschaft der Wissenschaften in Lemberg. Bd. XXIV. Lemberg, 1927. St. 58.
4. „Das Wesen des ‚Typus‘ bei den Säugetieren“. Dr. Alexander Tysowsky. Mitteilungen der Schewtschenko Gesellschaft der Wissenschaften. Band CLXL. Heft 1. Verlag „Molode Zytia“. München—Paris—New York. 1953. (und in „Verhandlungen der zoologisch-botanischen Gesellschaft in Wien“. Band 93, 1953. Sonderabdruck).
5. «До питання про дідичення «набутих прикмет». Д-р Олександр Тисовський. Відбитка із Ювілейного збірника НТШ у Львові у 50-ліття оснування 1873—1923. Львів 1925. Стор. 14.
6. «Питання з ботаніки і зоології як провідник по області біологічних наук». Д-р Олександр Тисовський. Накл. УПТ. Львів, 1925. Стор. 56.
7. «Зоологія — Zoologie» для студентів сільсько-господарських інститутів на основі викладів проф. д-ра А. Тисовського. Український Центральний Комітет. Об'єднання праці українських студентів у Львові. Серія скриптів 11 ч. 2. Львів, 1943, стор. 88, (у німецькій мові).
8. «Наука про спадковість — Vererbungslehre». Там же. Серія скриптів 11 ч. 3. Львів, 1943. Стор. 40 (у німецькій мові).

9. «Зоологія домашніх тварин — Haustierkunde». Там же. Серія скриптів 11 ч. 4. Львів, 1943. Стор. 74 (у німецькій мові).
10. «Спроба розв'язки питання про форму тіла ссавців», Наукові Записки УТГІ, том. ІХ. Мюнхен 1966.

На пластові теми:

11. «Звідомлення з праці Пласту при головному заведенні Української академічної гімназії у Львові» надруковане у звідомленні з діяльності гімназії за р. 1912/13. Львів, 1913.
12. «Пласт (скавтінг для юнаків) в українських школах». Стаття д-ра О. Тисовського у річному звідомленні тієї ж гімназії за р. 1912/13 і окрема її відбитка.
13. «Пласт як чинник виховання шкільної молоді». Д-р О. Тисовський. «Наша Школа». Львів, 1914.
14. «Життя в Пласті». Основи пластового знання для української молоді. Уложив д-р Олександр Тисовський. Накладом Верховної Пластової Ради у Львові. Львів, 1921. Стор. 160.
15. «Життя в Пласті». Посібник для українського пластового юнацтва. Д-р Олександр Тисовський. Друге доповнене видання. Пластове В-во «Молоде Життя». Торонто-Дітройт, 1961. Стор. 546.
16. «Чи доконче?», Пластовий Шлях ч. 1 (8). Торонто, 1966.
17. «(Мій) Життєпис». Д-р О. Тисовський. Відень, 1965 (в рукописі).

На різні теми:

18. «З думок чудака». Ряд статей на шкільно-виховні теми у щоденнику «Діло». Львів, 1911.
19. «Українській молоді під розвагу». Д-р Олександр Тисовський. Додаток до 2—3 зш. «Нашої Школи» за 1914 р. Друк. НТШ. Львів, 1914. Стор. 24.
20. «Мир і війна у мурашок». Д-р Олександр Тисовський. Бібліотека популярно-наукових викладів під ред. О. Терлецького. Львів, 1921. Стор. 21.

21. «Тайна фйорду». Фантастичне оповідання з мандрівки по Норвегії. Олександр Тисовський. В-во «Молода Україна». Львів, 1925.

Крім цього проф. О. Тисовський написав і помістив цілий ряд статей, і нотаток, на теми пластові і виховно-педагогічні, та рецензії на наукові видання у часописах «Діло», «Молоде Життя», «Наша Школа», «Молода Україна», «Рідна Школа», «Світ дитини» та ін.

На жаль, за недостатчею архівних матеріалів, не має змоги скласти повної бібліографії цих творів.

ПІСЛЯСЛОВО

Чернетку матеріалів цієї книжечки я передав особі, яка за професією є педагогом, щоб вона ознайомила і висловила свою думку.

Ця особа прожила більшу частину свого життя поза межами української території і тому не мала змоги безпосередньо зустрітися й познайомитися з Пластом та його діяльністю ані оцінити внесок Пласту в наше національне життя.

Не заперечуючи цінності почину й праці основоположника Пласту, особа ця завважила, що у своїй статті про проф. О. Тисовського я випустив з уваги одну дуже важливу обставину.

Професор О. Тисовський, сказала ця особа, це педагог з уродження, з покликання. Він любив молодь, а зокрема шкільну молодь, він не підходив до неї як до маси дітей, яку треба взяти у рамки шкільної дисципліни і казати їй механічно виучувати все, що у школі вчили, вдержуючи одночасно відстань між учнем і вчителем. Він підходив індивідуально до своїх учнів, уважав кожного з них за цілу людину, що мала свою власну особовість, що посідала всі здібності, які мають старші; тільки з уваги на їх молодий вік, усім їм потрібна дискретна опіка й порада, як вони мають розвивати свої природні таланти. Тієї опіки й поради тодішня школа своїм учням не давала, бо в ній панували заскорузлі методи навчання і підходу до учнів, бо вона була зацікавлена тільки в тому, щоб дати учням певне квантум знання. Заслугою О. Тисовського, продовжувала завдання особа, було, що він ці недоліки тодішньої школи побачив, заговорив про них публічно, і сам вжив заходів для реформи того стану, насамперед у тій школі, де він вчив, що було малою революцією на тодішні часи. Його дальша заслуга полягала в тому: знаючи, що тодішня школа не може дати того всього, що учневі треба дати, а з другої сторони знаючи, що немає змоги вплинути на уведення бажаної ним реформи у школу у най-

ближчому майбутньому, він не ждав на наслідки свого «революційного» почину, він взявся реалізувати свої новаторські погляди на виховання таки зараз, створивши позашкільну організацію молоді у формі Пласту. Пласт, згідно із його замислом, мав дати шкільній молоді те, чого їй не давала школа, і він цю мету досягнув у дуже короткому часі, що шкільна влада мусіла признати. Не його виною було, що шкільні чинники не хотіли зробити висновків із його досвіду, та що не вміли використати молодіжної організації як найближчого союзника у своїй педагогічно-виховній праці. Але його почин, праця, і її наслідки в тому напрямі були на тодішні часи не тільки новаторством у педагогічному досвіді галицького шкільництва, але також внеском у дорібок світової педагогічної теорії. Його «Життя в Пласті» це м. ін. теоретичне зведення досвіду у виховній праці Пласту серед шкільної молоді, праці опертій на новаторських педагогічних принципах і методах. Коли б те, що зробив О. Тисовський, сталося у своїй власній, українській державі, його почин, праця і наслідки у пластовій праці, були б предметом окремих дослідів; і неодна наукова праця на цю тему була б написана. Бо морально-етичні принципи Пласту по сьогодні є актуальні і творять основу педагогічної праці взагалі. В обставинах нашої недержавности цей аспект праці проф. О. Тисовського залишився досі недослідженим. А тому, що це безсумніву і внесок у світову педагогію, цю проблему треба б піддати дослідів фахівців педагогів.

Я цілком згідний із згаданою опінією. Але ж, «не ситор ультра крєпідам». В цьому напрямі я не маю ніяких кваліфікацій.

Одначе з приємністю зафіксуваю на цьому місці опінію згаданого вгорі педагога, щоб тим дати поштовх людям фаховим, зокрема ж педагогам серед пластового братства, зацікавитись і цією стороною праці Ювіляра, піддати її дослідів, і їх вислідів спублікувати.

Теодор Данилів

